

Тема 6.10

Як корупція позбавляє нас можливостей

Тема присвячена з'ясуванню відмінностей між поняттями «законний захист власних інтересів» і корупція. Проаналізовано випадки корупції та розглянуто її наслідки для економіки і суспільства загалом. Вивчення ключових понять полегшить ваше розуміння причин, видів і проявів корупції: корупція, хабар, конфлікт інтересів, превенція.

Ключові здобутки
у вивченні теми

3D

Досліджуємо прояви корупції у повсякденному житті.

Розуміємо наслідки корупції для суспільства.

Діємо: знайомимося із роботою системи державних закупівель «ProZorro».

Ознайомтеся із рекламою анти-корупційної діяльності від ГО Transparency International Ukraine <https://ti-ukraine.org/>.

Що, на вашу думку, означають текстові слогани на рекламі?

Що ви вважаєте хабарем?

Чи чули ви щось про корупцію та хабарі у нашому суспільстві? Висловіть свою думку щодо цього питання.

Модуль 1

Що таке корупція

Захист інтересів є усталеною практикою демократичної держави та невід'ємною частиною громадської та бізнес-діяльності. Але без наявності належного законодавчого поля та відповідного контролю захист інтересів може вийти за рамки закону та перетворитись на корупцію.

У більшості країн світу, в тому числі в Україні, такі дії є протизаконними, на відміну, від адвокації чи навіть лобіювання.

Розділ 6.10 Як корупція позбавляє нас можливостей

Корупція дозволяє посадовій особі отримати неправомірну (нечесну) вигоду від використання наданих їй службових повноважень та можливостей.

У багатьох енциклопедіях та словниках визначення корупції надається як дослівний переклад з латинської «corruption» — «корозія, роз'їдання, руйнування».

Кожне із визначень від найпростішого до найскладнішого, означає, загалом, одне і те саме — це, з одного боку, незаконні дії державної посадової особи, яка приймає, випрошує або вимагає гроші чи інші винагороди від громадян чи бізнесу, а з іншого, це дії громадян, які пропонують з власної ініціативи таким посадовим особам винагороду з метою оминати закон та отримати для себе перевагу або іншу особисту вигоду.

Найбільшим проявом корупції є хабарництво, коли чиновник за гроші чи за якесь інше «заохочення» робить те, чого не має права робити, чи, навпаки, не робить того, що мусив би зробити відповідно до своїх посадових обов'язків.

■ Як же можуть виглядати корупційні діяння?

Ось кілька прикладів таких дій, коли гроші (хабарі) чи інші «подяки-подарунки» надаються:

- як компенсація у лікарнях чи університетах, де «дякують» лікарю або викладачу, нерідко ставлячись до цього як до прояву людяності та «плати за його важку працю». Цей вид корупції хабарники виправдовують як джерело компенсації низьких заробітних плат;
- як засіб уникнення відповідальності, коли громадяни самі порушили закон і їх переслідують правоохоронні органи та суд;
- як засіб подолання бюрократичних перепон, коли хочеться прискорити якусь процедуру, оскільки це дозволяє зберегти час та ефективно вирішити питання;
- як засіб отримання переваги при веденні свого бізнесу. Коли громадяни-підприємці хочуть гарантовано отримати доступ до державних ресурсів, надаючи послуги, що оминають конкурсні процедури.

Аналізуємо ситуацію

Паспорт «по знайомству»

■ Прочитайте історію, дайте відповідь на питання і виконайте завдання.

Громадянину Володимирі Нетребченко необхідно оформити потрібний йому документ — закордонний паспорт для подорожі в іншу країну — і це можна зробити лише у сервісному центрі або відділенні Державної міграційної служби.

За законом, процедура має тривати не більше 20 робочих днів, але на практиці вона затягується.

Громадянин В. Нетребченко вирішує заплатити знайомому державному службовцю додаткову суму за прискорення оформлення документа.

Державний службовець бере кошти і громадянин В. Нетребченко невдовзі отримав необхідний документ.

Розділ 6.10 Як корупція позбавляє нас можливостей

Чи помічаєте ви наявність таких проблем у вашому житті? Чи є у вашому колі спілкування люди, що постраждали від них?

Чи завжди хабар є гарантією вирішення проблеми?

Чи бачите ви зв'язок між описаною у тексті ситуацією та поширеністю корупції в державі?

Чи готові ви повідомляти про вимагання неправомірної вигоди у правоохоронні органи або ЗМІ? Якщо ні, то чому?

Чи відчуваєте ви, що несе частку особистої відповідальності за розв'язання цієї проблеми? Яка може бути ваша роль сьогодні і в дорослому житті?

Дискусія

Об'єднайтеся у групи, проаналізуйте наслідки можливих корупційних дій і заповніть таблицю. (Під час цієї роботи приймаються без критики будь-які пропозиції та пояснення!).

Наслідки рішення взяти участь у корупційному діянні	Для суспільства	Для особи
Позитивні		
Негативні		

Складіть алгоритм дій для будь-якого громадянина України для уникнення корупційних дій.

Модуль 2

Чому корупція несе загрозу

Кожна людина хоче жити краще і сподівається на краще життя у своїй країні.

Корупція — це багатолике зло, яке приймає різноманітні форми та завдає шкоди скрізь і кожному. Чому вона позбавляє нас шансів на краще життя?

Корупція воює на боці ворога	через корупцію армія не отримує якісного забезпечення, а цивільне населення не отримує належної допомоги
Корупція відлякує інвесторів	інвестиції, які могли б створити нові робочі місця не йдуть до країни, оскільки не забезпечено рівних та прозорих умов для ведення бізнесу та не захищені права власності
Корупція вбиває	аварійні будівлі, які допущені до експлуатації завдяки хабарам, призводять до загибелі людей; нетверезі водії, що відкуповуються від відповідальності, вбивають людей
Корупція зменшує шанси на освіту	обдарована молодь обмежена у вступі до провідного ЗВО (закладу вищої освіти); хабарництво викладачів при прийомі іспитів та курсових робіт за гроші знижує якість підготовки фахівців
Корупція краде	сплачені податки осідають в кишенях корупціонерів, а не спрямовуються на розбудову важливих для громадян та їхніх дітей установ (поліклінік, дитячих садків, шкіл) та надання якісних послуг населенню.

Цікава інформація

Сінгапур без корупції

Сінгапур, невеличка країна у Південно-Східній Азії, за 20 років збільшила своє багатство у 15 разів. Що стало головною рушійною силою? Творець цього «сінгапурського економічного дива» Лі Куан Ю був твердо переконаний, що це вдалося лише тому, що була переможена корупція. Він казав: «Корупція здатна роз'їсти будь-яку систему, незалежно від філософії чи ідеології, адекватності уряду чи географічного розташування».

На сьогодні Сінгапур традиційно входить до десятки найменш корумпованих у світі країн та є єдиною країною Азії, що демонструє подібну динаміку (дані Індексу сприйняття корупції Трансперенсі Інтернешнл станом на 2017 рік). Такий результат є свідченням цілеспрямованості, відданості та нульової толерантності до корупції в країні.

Корупція має ще більш значущі негативні наслідки для суспільства: хабар непомітно, а подекуди і виразно, розхищує суспільні норми поведінки й моралі.

Громадянська реклама

Даючи хабарі та не повідомляючи про випадки вимагання незаконних платежів, ми заохочуємо тим самим корупціонерів підтримувати існуючі та створювати нові корупційні схеми

В Україні діє Закон «Про запобігання корупції», який містить усі необхідні норми для усунення подібних корупційних ризиків. Однак будь-який закон, навіть найкращий, не забезпечить дотримання законності без активної громадянської позиції кожного з нас, яка виключить можливість корупційних порушень.

Завдання щодо подолання корупції в Україні включені до усіх стратегічних документів — як внутрішніх (Коаліційна угода між парламентськими фракціями, Стратегії та річні програми дій Уряду), так і міжнародних (Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та Порядок денний її імплементації, Програма співробітництва з Міжнародним Валютним Фондом тощо).

Суттєве зниження корупції є однією із ключових умов, за якими оцінюються перспективи інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) та отримання міжнародної фінансової допомоги, зокрема кредитування від Міжнародного Валютного Фонду (МВФ). Виконання низки зобов'язань в імплементації антикорупційної реформи вже зробило можливим лібералізацію візового режиму між Україною і ЄС та безвізові подорожі українців до більшості країн Європи.

**Досліджуємо
і обговорюємо**

Трагічні наслідки корупції

Корупція небезпечна не лише тим, що завдає економічної шкоди. Подекуди корупційні діяння становлять безпосередню загрозу здоров'ю або навіть життю людини. Розглянемо декілька прикладів і визначимо, яку саме загрозу становлять описані нижче корупційні дії.

- Підприємець платить службі пожежного контролю за фіктивний акт протипожежної безпеки
- Поліцейський, беручи хабара, відпускає порушника.
- Лікар лікує лише тих хворих, які певним чином йому віддячилися.

Дискусія

Громадянська ініціатива «Стоп корупції!»

Давати чи не давати хабара в ситуаціях, коли вам потрібно вирішити певні проблеми або прискорити реалізацію власного інтересу — це питання, яке стоїть перед кожним громадянином України.

- Обговоріть у класі питання.
- Чи може тільки законодавство і створення антикорупційних органів змінити ситуацію з корупцією в Україні?
- Як змінити ставлення до проявів корупції у населення країни?
- Хто може краще допомогти у справі запобігання і протидії корупції?
- Яку роль при цьому відіграють громадські організації, Антикорупційні державні органи, медіа?

Цікава інформація

Міжнародні антикорупційні рейтинги та індекси

2022 року Україна посіла 116-те місце з-поміж 176-ти країн у рейтингу сприйняття корупції, визначеному компанією «Трансперенсі Інтернешнл» (Transparency International). Це місце розділили з нею Сальвадор, Монголія, Філіппіни і Замбія. Таке низьке місце є незадовільним для України, яка обрала для себе вектор європейської інтеграції, оскільки більшість країн ЄС посідають місця вгорі рейтингу.

Найменш корумпованими країнами «Трансперенсі Інтернешнл» називає Данію, Нову Зеландію, Фінляндію, Швецію, Норвегію, Сінгапур, Нідерланди, Канаду й Німеччину.

Джерело: <https://ua.censor.net.ua/n424781>.

Модуль 3

Корупційні ризики та протидія корупції

■ **Інформування та виховання** — передбачає потребу зміни способу дій громадян та бізнесу таким чином, щоб корупція стала небезпечною та морально неприйнятною.

■ **Недобросовісність** — порушення або ж свідоме нехтування чиновників моральними та етичними нормами поведінки.

■ **Конфлікт інтересів** — наявність суперечностей між приватними інтересами і повноваженнями, коли чиновник під впливом власного інтересу приймає по суті, незаконне рішення.

■ **Безконтрольність службовця** — відсутність належних механізмів оскарження та перевірки діяльності чиновника.

■ **Наявність дискреційних повноважень службовця** — можливість чиновника прийняти будь-яке рішення на власний розсуд.

■ **Превенція** (попередження) — запобігання корупційним правопорушенням.

■ **Розслідування та санкції** — покарання тих, хто вже вчинив корупційні правопорушення.

Аналізуємо та обговорюємо

Щоб рівень життя покращувався, треба протидіяти корупції.

Протидія корупції не зводиться лише до того, щоб «посадити хабарників». Це ціла система різноманітних законів та дій, які мають викоринити корупцію як суспільне явище.

Для цього існує три основні напрями діяльності суспільства та держави: превенція, санкції, інформування та виховання.

Тільки злагоджена та ефективна робота усіх цих трьох складових може забезпечити реальний успіх в антикорупційній реформі.

Дуже важливо, щоб в країні діяли і застосовувалися закони, які максимально зменшують простір для корупційних дій та гарантують невідворотне покарання для корупціонерів.

Також мають ефективно виконувати свою роботу новостворені спеціалізовані антикорупційні інституції: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Національне агентство України із запобігання корупції (НАЗК).

Саме вони здійснюють контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, виявляють порушення та ініціюють притягнення корупціонерів до відповідальності.

На сьогодні в нашій державі, як і в більшості країн Європи, пріоритетне значення має не боротьба з корупцією, а запобігання їй. Адже не допустити порушення набагато важливіше, ніж думати потім, як виправити наслідки чийось дій.

Для цього проводиться спеціальна процедура — виявлення корупційних ризиків та їх усунення. Тобто треба зробити так, щоб корупція або не мала сенсу або для неї просто не було місця в суспільстві.

При вчасному виявленні корупційних ризиків ми можемо попередити порушення. Для цього, наприклад, проводяться антикорупційні навчання чиновників або ж встановлюються для них спеціальні обмеження на отримання подарунків, або ж визначаються спеціальні алгоритми їхнього спілкування із громадянами, які звертається за послугою тощо.

Відвідайте сайт державних закупівель «ProZorro» та ознайомтеся із принципом його роботи.

Проти корупції разом із «ProZorro»

Під час закупівель за бюджетні гроші дуже важливо забезпечити, щоб купувалися якісні товари за справедливою ціною, щоб не було «відкатів» та нераціонального витрачання бюджетних коштів.

Для цього в Україні створена система державних закупівель «ProZorro». Це — так званий аукціон «на зниження», де на публічні торги виставляється певний товар, послуга за стартовою ціною, а потім учасники на кожному кроці аукціону пропонують більш низьку ціну. Тобто — ціна постійно знижується. Торги тривають до того часу, доки не залишиться лише один учасник, який запропонує найнижчу ціну.

Розділ 6.10 Як корупція позбавляє нас можливостей

Прочитайте наведені історії про закупівлю жалюзі для школи і виконайте завдання.

Придбання жалюзі

У школі треба закупити нові жалюзі для актової зали. Під час підготовки тендерної пропозиції школа провела дослідження цін на цей товар.

Фірми називали суму від 55 до 60 тис. грн. Дружина завгоспа школи працює бухгалтером у компанії, що також подала пропозицію.

Після того, як директор школи недвозначно пояснив, що ніяких «відкатів» на закупівлі не буде, ціна пропозиції знизилася до 45 тис. грн.

Врешті-решт, після проведення тендеру жалюзі були закуплені за 32 тис. грн., тобто удвічі дешевше від початкової пропозиції.

Придбання звукового обладнання

Для того самого актового залу потрібно було придбати звукове обладнання. На перший запит компанія-продавець вказала ціну 96 тис. грн.

Після проведення торгів на «ProZorro» вартість обладнання та його монтажу склала 62,5 тис. грн.

Аналізуємо та обговорюємо

- Обговоріть між собою такі питання.
 - Чому у наведених прикладах ціни на товар впали майже удвічі?
 - На які цілі можна використати зекономлені гроші?
 - Чи допомагає система «ProZorro» боротися з корупцією та економити гроші платників податків? Як саме?
 - Що таке конфлікт інтересів? Наведіть приклади.
- Проаналізуйте варіанти можливих корупційних дій при закупівлі та їхні потенційні наслідки у групах методом мозкового штурму і заповніть матрицю наслідків.

Наслідки рішення взяти участь у корупційному діянні	Для директора / посадової особи	Для школи	Для суспільства
Позитивні			
Негативні			

Застосуйте набуті знання і досвід

- Складіть алгоритм дій для представника державного органу / установи / підприємства для забезпечення прозорого та ефективного процесу закупівель за бюджетні кошти, без корупції?
- Як громадяни, в тому числі школярі, можуть на це впливати, контролювати?
- Складіть Пам'ятку «Як уникнути корупційних дій».